

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

26.
26.

N. C. Brill

64

PORT. № 64. 26

52591

OVER HET
GRAMMATISCH GESLACHT

DER

NAAMWOORDEN.

REDEVOERING, GEHOUDEN IN DE TWEDE ZITTING VAN HET ZESDE
NEDERLANDSCH TAAL- EN LETTERKUNDIG CONGRES,

DOOR

Prof. W. G. BRILL.

's Hertogenbosch,
GEBROEDERS MULLER.
1860.

PORT. № 64. 25

OVER HET
GRAMMATISCH GESLACHT
DER
NAAMWOORDEN.

Is de geheele Vergadering den heer Prof. DAVID dank verschuldigd voor zijne belangrijke bijdrage, de spreker is hem bovendien nog bijzonder verplicht, vermits zijn Hoog Gel. het voorbeeld gegeven heeft eener mededeeling van zuiver grammatischen aard. Zonder dit voorbeeld zou hij het naauwelijks wagen, de aandacht der Vergadering bij een diergelijk onderwerp te bepalen, daar zij door zoo menig onderhoudend en kunstrijk spreker is bezig gehouden.

De tegenwoordige spreker heeft aangekondigd, dat hij iets in het midden zou brengen *over het Taalgeslacht der naamwoorden*, en zijn voornemen is de aandacht te vestigen op het zonderling verschijnsel, dat er bij de Noord-Nederlanders in de toekenning van het geslacht bij zaaknamen een volstrekt verschil bestaat tusschen taalregel en taalgebruik. Slaat men de woordenboeken en spraakkunsten op, zoo ziet men aan zaaknamen, hetzij het vrouwelijk, hetzij het mannelijk geslacht toegewezen (de zaaknamen van het onzijdig geslacht komen hier niet in aanmerking), en toch erkent men voor die naamwoorden in het spreken geen onderscheid in geslachtsvorm. Men zegt, b. v., *hij breekt de tak van de boom*, en onderscheidt dus

deze mannelijke woorden niet van andere, die vrouwelijk zijn, en ook wanneer men van zaken spreekt, die een vrouwelijken naam hebben, zal men de voornaamwoorden *hij, hem, zijn*, bezigen en zeggen, bij voorbeeld, van eene *lamp*: *hij geeft geen licht genoeg*, of *ik heb hem aangestoken*, en van de *zon*: *zijn stralen schieten door de wolken*.

Wat hiervan te denken? Bestaat hier de fout bij den regel of bij het gebruik? Heeft het gebruik het recht den regel te versmaden, al of niet? Hoe het zij, deze staat van zaken is te betreuren: want zoo leert het volk de grammatische wetenschap minachten, als die regels voorschrijft, welke niemand volgt, en wordt een gezag ondermijnd, dat onmisbaar is tot handhaving van den onverbasterden staat der taal. Er zijn geleerden, die hier den regel meenen te moeten verwerpen, en beweren, dat het gebruik de zaak aan het rechte einde heeft; dat de regel aan ons taaleigen, hetwelk niet van zulk een onderscheid in het geslacht der zaaknamen weten zou, van elders is opgedrongen. De Hoogleeraar T. ROORDA, een man, dien de spreker nooit anders dan met hoogachting noemt, predikt die leer. Hij beweert, dat onze taal met hetgeen men grammatisch geslacht noemt, slechts onderscheid maakt tusschen personen en zaken, en dat alzoo de voorwerpen of als *personen* beschouwd worden en dan met het lidwoord *de*, zonder onderscheid van hetgeen wij mannelijk of vrouwelijk achten, worden zamengevoegd, of als *dingen* worden aangemerkt, en dan het lidwoord *het* voor zich krijgen. Maar de namen van personen zelven dan? Hier onderscheidt men de sekse dan toch wel degelijk door de verschillende vormen des lidwoords: *de* of *den*, ten minste in den accusatief? Ja, zegt de geleerde, dien ik genoemd heb; maar ook hier is een onderscheid als van *zaak* en *persoon* bedoeld, en de vrouw wordt wel van den eenen kant als persoon, maar van den anderen kant als zaak beschouwd. — Is dan, vraagt de spreker, de vorm *de* (van het lidwoord), die bij de zaaknamen voor het teeken van het persoonlijk geslacht moest gelden, bij namen van vrouwen een teeken van het ten minste ten halve zakelijk geslacht geworden? Hoe deze tegenstrijdigheid te rijmen? En, in het algemeen, hoe eene theorie te vatten, die de zaak dus voorstelt, dat de taal zaken als personen, en toch weder personen: want vrouwen *zijn* personen, als zaken beschouwt? Ook begrijpt de spreker niet, hoe de genoemde Hoog-

leeraar tot bevestiging van zijn gevoelen het voorbeeld der Semitische talen kan aanvoeren. Hoe? zou de vrouw bij die volken en dus ook bij de Hebreëen, als eene zaak beschouwd zijn geworden? Als men de oude oorkonde leest van het Hebreuwsche volk, betreffende de schepping der vrouw, komt men tot een gansch andere gedachte. Adam laat den blik gaan over de gansche wereld der dieren, en hij noemt ze elk met zijnen eigenen naam; maar onder die allen treft hij geen wezen aan, dat hem antwoord geeft, dat zijne hartsbehoefte aan vereenzelving met een ander wezen bevredigt.... maar de vrouw wordt geboren, en nu roept hij in vervoering uit: ziedaar nu een wezen, mij gelijk: zij is vleesch van mijn vleesch, been van mijn been! Ik zal haar eenen naam geven van mijnen naam! — En werkelijk bestempelt hij de vrouw met een naam, afgeleid van het woord, dat *man* beteekent. Zoo innig dacht zich de Hebreër de betrekking tusschen man en vrouw; zoo hoog plaatste hij zijne gade, — en zou hij de vrouw een naam hebben kunnen geven, waarbij hij ze als eene zaak beschouwd zou hebben?

Doch deze beschouwingen moeten wellicht bij sommigen slechts meeningen heeten, tegen over meeningen gesteld. Ten einde het vraagstuk, dat ons bezig houdt, behoorlijk op te lossen, dient men in een onderzoek te treden aangaande den oorsprong, den aard en de geschiedenis van het taalgeslacht.

De taal bevat, behalve de woorden, die begrippen te kennen geven, zekere klanken, de zogenaamde pronominale woorden, die voorwerpen en betrekkingen slechts *aanduiden*, dat is, geenszins eene gedachte uitdrukken aangaande die voorwerpen en betrekkingen, maar ze met een klank aanwijzen, even zoo als men dit met eenig gebaar, met hand of vinger, doen zou. Het lag in den aard der zaak, dat men een vrouwelijken persoon met voornaamwoorden aanduidde, in klank onderscheiden van dezulke, die eenen man moesten aanwijzen. Maar hoe nu vermag de taal door verschil van klank zulk een onderscheid te kennen te geven? Dat de vokaal, van nature onderscheiden door de meerdere of mindere oorspronkelijkheid van haren klank en door den langeren of korteren duur harer uitspraak, dienstbaar is gemaakt aan de behoefte om een verschil van categorie uit te drukken, dit staat vast. Onder de vokalen zijn de korte *a*, de korte *i* en de korte *u* (*oe*) onderling verschillend in graad van oorspronkelijkheid, en gezamenlijk onderscheiden van de

lange klinkers en tweeklanken, als van lateren oorsprong en zamengesteld van aard. Zoo kon door aanwending van min of meer oorspronkelijke klanken het oorspronkelijke van het afgeleide, het van zelf sprekende van het door nadenken vertegenwoordigde, het aanwezige van het verwijderde, het zelfstandige van het afhankelijke worden onderscheiden. Vandaar dat hij de oorspronkelijkste van de oorspronkelijke werkwoorden in het Duitsch, ik bedoel de werkwoorden van de eerste klassen der sterke of ongelijkvloeiende werkwoorden, de oorspronkelijkste vormen eene *a*, de minder oorspronkelijke eene *i* (*e*) of *u* (*o*) bevatten. Maar hoe? Is dan het praeteritum (want dit bevatte oudtijds die *a*) oorspronkelijker dan het praesens? Ja! immers moest de klank, die door eenig verschijnsel in de natuur op de lippen geroepen werd van den eersten mensch, dien wij ons met zijne wederhelft in een landschap wandelend voorstellen, in vele gevallen een praeteritum beteekenen. Te midden van de stilte der natuur klinkt er eensklaps een geluid. Het trekt de gespannen aandacht der beide in één gevoel vereenigde aanschouwers, en de klank, die van die waarneming rekenschap gaf en door de vrouw verstaan werd, wanneer de man dien uitte, omdat zij te gelijk waarnam wat hem de stem deed verheffen, — die klank beteekende niet: daar *klinkt*, maar daar *klonk* een geluid. Zulke verschijnselen toch van beweging voor het oor zoowel als voor het oog, zijn voorbijgaande: wat men teruggeeft met de spraak, is reeds niet meer aanwezig. Kwam naderhand de reflexie tusschen beide, en stelde de mensch zich het *klinken* voor als een voortgaande handeling, zoo bezigde hij dezelfde medeklinkers, die het ligchaam van het eerste woord hadden uitgemaakt, doch niet uitgebracht met de vokaal van den oorspronkelijken tijdvorm, en deze vokaal was de *a* (ons *klonk* is in lateren tijd voor den vorm *klank* in plaats gekomen); maar met de minder oorspronkelijke vokaal *i*: nog minder oorspronkelijk was de vokaal des woords, zoo het in het deelwoord (*geklonken*) tot een hoedanigheidsnaam geworden was. Dit slechts bij wijze van voorbeeld. Hoe zich het voorkomen eener diphthong in het enkelvoud van sommige praeterita verklaren laat, kan hier niet uiteengezet worden. Wij gaan verder, en wijzen op een ander blijk van de waarheid van ons beweren. De subjunctief, namelijk, onderscheidt zich door lange vokalen van den indicatief. Zoo staat in het Gothisch nevens den indicatief *las* de subjunctief *lēsjan*, en hier duidt de lange vo-

kaal en de diphthong datgene aan, wat door het denken vertegenwoordigd wordt en als bloot in de gedachte bestaande wordt voorgesteld, in onderscheiding van hetgeen als voor de zinnen aanwezig wordt aangeduid. Staat nu de vrouw als het afhankelijke, min zelfstandige, ondergeschikte tegen den man over, wat is dan natuurlijker, dan dat de vrouwelijke persoon bij de voornaamwoorden door min oorspronkelijke klanken wordt aangeduid? De waarneming bevestigt dit vermoeden. Ik behoef slechts te wijzen op het Sanskritsche voornaamwoord *sa*, hetwelk in het mannelijke geslacht door eene korte, in het vrouwelijke door eene lange *a* wordt gekenmerkt, en daarnevens op het Grieksche *ῥ*, naast het mannelijke *δ*, en het Gothische vrouwelijke *so*, met lange, naast het mannelijke *sa*, met korte vokaal. — Alle verbuiging der naamwoorden bestaat in eene aanhechting van voornaamwoordelijke klanken. Waren er nu van den aanvang aan mannelijke en vrouwelijke voornaamwoorden, dan moest er dadelijk eene mannelijke verbuiging bestaan, in hare oorspronkelijkste gedaante door korte klinkers gekenmerkt, nevens eene vrouwelijke verbuiging, van den aanvang door lange klinkers onderscheiden. En in deze noodwendig of mannelijke of vrouwelijke verbuiging deelden ook de zaaknamen. Natuurlijk! want het naamwoord drukt eigenlijk niet het begrip des voorwerps uit, in hetwelk geen onderscheid van geslacht vallen kan, maar de voorstelling, die de spreker er zich van vormde, en deze voorstelling deed zaken als handelende of lijdende wezens beschouwen. Voor den taalkundige, welke diep genoeg in den aard en de beteekenis der naamwoorden doordringt, bestaan er eigenlijk evenmin zaaknamen, als er voor de slechts beweging en leven uitdrukkende oorspronkelijke taal zaken bestonden. Zoo ver is het er af, dat zelfs de vrouw als een zaak zou beschouwd zijn, en dat men eene onzinnige phantasie (gelijk de Hoogleeraar ROORDA meent) bij hen, die het vrouwelijk of het mannelijk geslacht aan zaaknamen toewezent, zou behoeven aan te nemen, of, met een ander Noord-Nederlandsch geleerde, dengene, die iets van de oorspronkelijke poëzij der taal in het licht wil stellen, van sentimenteel-poëtische droomerij zou mogen beschuldigen.

Zoolang de verbuigingsvormen ongeschonden blijven, is de onderscheiding tusschen het mannelijk en het vrouwelijk geslacht der naamwoorden gemakkelijk. In het Latijn zal men niet licht *mensa*

mannelijk, of *calamus* vrouwelijk maken. Heeft een Franschman eens *la chanson est belle* in het gehoor, dan zal hij *chanson* niet mannelijk kunnen gebruiken, en ook wij Noord-Nederlanders zullen ons niet licht vergissen door een onzijdig zelfstandig naamwoord met het mannelijk of vrouwelijk lidwoord te verbinden: het is dat wij voor het onzijdig geslacht (hetwelk — tot nader bericht zij dit gezegd, — geen geslachteloosheid, maar de onverschilligheid van het geslacht, te kennen geeft) den onmiskenbaren vorm *het* (van het lidwoord) bezitten. — Doch de rijke verbuigingsvormen van het Gothisch en Oudduitsch, waarbij de geslachten, bepaaldelijk der adjektieve woorden, scherp gescheiden waren, zijn nagenoeg geheel weggevallen en komen in de spreektaal bijna gansch niet meer voor. Wat is daarvan het gevolg geweest? Dat men, het middel om het mannelijk of vrouwelijk geslacht der zaaknamen te onderscheiden kwijt geraakt zijnde, zich veroorlooft te werk te gaan, zoo als wij in het begin dezer mededeeling hebben opgemerkt. Dus wat is, is aldus niet zonder voldoende oorzaak. Maar moeten wij ons dan het verlies laten welgevalen van zulk een sieraad als het onderscheid der geslachten, ook bij de zaaknamen, der taal bijzet, en den redenaar of dichter versteken van het voordeel, hetwelk het vermogen om ook met het taalgeslacht te schilderen hem oplevert? Neen! wij hebben nog niet alles verloren en het is plicht te behouden, wat wij nog bezitten. Er zijn, namelijk, nog zekere regels te bespeuren, waardoor de toekenning van het geslacht tot in dezen tijd toe geleid wordt. Zoo zijn in tegenoverstelling der abstrakte verbale stammen, welke mannelijk zijn, de concrete stammen, welke werktuigen, allerlei gereedschap en lichaamsdeelen beteekenen, gemeenlijk vrouwelijk. Zoo zijn de namen van groote en sterke dieren mannelijk, die der kleine en tedere vrouwelijk; de namen van boomen zijn wederom mannelijk, die van bloemen en bloemgewassen en vruchten, daarentegen, vrouwelijk en waar een naamwoord een afleidingsuitgang bezit, is de bepaling van het geslacht meestal aan geen bezwaar onderhevig. Het is waar, op die regels bestaan uitzonderingen. Maar, mits men nu slechts niet al te streng die uitzonderingen wil gehandhaafd hebben, en vergunne ze tot den regel terug te brengen, opdat men niet genoodzaakt zij het geslacht eens naamwoords telkens in het woordenboek na te slaan, maar op zijne eenmaal gemakkelijk verkregen kennis moge afgaan; mits

men, bij voorbeeld, niet als misdaad aanrekene, dat men *pijl* vrouwelijk, *zwaan* mannelijk, *spar* mannelijk en *tocht* vrouwelijk maakt, alsdan zal de strijd tusschen regel en gebruik kunnen opgeheven worden, en allengskens de vorm eene duidelijke beteekenis en wel-dra misschien een nieuw onverstoortbaar leven bekomen.

Het vraagstuk, dat ons bezig hield, was niet van belang ontbloot. Zoo ons in het spreken de bewustheid kwelt, dat wij niet geheel beantwoorden aan hetgeen de hoogste juistheid en fijnheid der taal zou vereischen, hebben wij oorzaak ons zelven te laken, en zoo de taal iets anders van ons schijnt te vergen, dan wat den verstandige en beschaafde gemakkelijk afgaat, wreken wij ons op onze taal en smalen haar in tegenoverstelling van andere minder eischende of stilliger regels voorschrijvende talen. Ziedaar een treurig gevolg. Moeten wij, Nederlanders, om eenige reden afzien van de poging om onze taal, juist zonder pedanterie, bevallig zonder gedwongenheid, te spreken, en werden wij verleid tot de meening dat onze taal bij andere talen in degelijkheid van gronden achterstaat, voorwaar! niet gering zou de schade zijn. Immers, de verstandelijke vrijheid van den individu staft zich door het gemak, waarmede hij in zijn spreken den regel in acht neemt, en de vrijheid eener natie rust eerst op degelijken grondslag, als zij hare taal weet te waardenen.

